

Liutko O.M.

EVERYTHING NEW IS OLD – LIPMAN'S AND SUKHOMLYNSKIY'S
CREATIVE POINTS OF INTERSECTIONS

The article emphasises the necessity of modern educational system and educational methods that could transform society according to dynamic changes that had happened in the country and in the world. It is determined that in the process of teaching children we could study them to think independently. It is the priority in educational and upbringing processes nowadays.

The article outlines the nature of modern approach Philosophy for Children «P4C», capable to develop cognitive thinking.

It is emphasised that Ukraine has its own pedagogic heritage in children's education in terms of philosophic knowledge and world's discovery.

The comparative analysis of Lipman's and Sukhomlynskiy's pedagogic principles was carried out. It made it possible to outline some common points of their intersections. Firstly, Lipman as well as Sukhomlynskiy claimed that education could be effective if curiosity would be encouraged. Secondly, they considered that the best way of development of thinking is possible when philosophic content was represented not in the form of educational text, but in much more interesting and comprehensive form. Fairy-tales, anecdotes, stories and aphorisms can be included. Moreover, they transformed a lesson into a conversation, a dialogue. Besides, they were unanimous in their viewpoints towards final goal of education. It had to be maximum development of the child's potential. He or she had to join this complicated, and controversial world in an adequate way.

Keywords: new educational strategy of teaching children to think independently, nature of strategy «Philosophy for children», critical thinking, communication, pedagogic principles of Lipman and Sukhomlynskiy.

Рецензент: Моїсєєв С. О.

УДК 37.013

Назаренко В. С.*

ПІЗНАВАЛЬНІ ПОТРЕБИ ЯК ПЕРЕДУМОВА
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ДИТИНИ

У статті розглядається механізм відтворення інформаційних потреб дитини, уточнено поняття «інформаційні потреби», обґрунтовано взаємозв'язок між процесами формування інформаційних і пізнавальних потреб учнів з урахуванням педагогічних поглядів В. Сухомлинського.

Автором здійснено аналіз педагогічних праць ученого, присвячених організації пізнавальної діяльності дітей, їх розумового виховання; акцентовано увагу на тих практичних порадах, позиціях, які можуть бути застосовані в контексті забезпечення інформаційних потреб особистості.

Ключові слова: потреби, інформаційні потреби, інформаційний інтерес, інформаційний запит, процес пізнання, розумове виховання.

Стрімкий розвиток комп'ютерних мереж експотенційно прискорює процес постачання інформації та обміну нею, змінюючи звичну інфраструктуру життєвого простору людини. Тому, «Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства», допоможуть молодому поколінню «оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя» [8, с. 7]. Адже, як уважає А. Моль, знання, отримані в період навчання у школі, не мають такого впливу, як те, що дитина прочитає на афіші в метро, почує по радіо, побачить у кіно чи по телебаченню або дізнається з розмови з сусідами [6]. Так, згідно з дослідженнями Л. Найдьонові 42 % українських

* © Назаренко В. С.*

дітей можна віднести за світовими стандартами до «легких» споживачів телевізійного контенту (менше 1 години на добу), 47 % – «до середніх» (від 1 до 4 годин), 11 % – до «важких» споживачів (понад 4 години) [7]. На жаль, під впливом різноманітної медіапродукції, що помітно витісняє з життєвого простору дитини традиційні засоби отримання інформації, ця невтішна статистика ускладнюється з кожним роком. Пориноючи несвідомо в інформаційні потоки, діти наражають себе на небезпеку занурення у віртуальний світ, що не лише призводить до формування невизначених і неадекватних поглядів на інформацію, але й шкодить їхньому здоров'ю.

У зв'язку з цим освіта, починаючи з дошкільця, «...має стати на чолі цього масового походу в інформаційну круговерть сучасного світу, очолити його і тим самим взяти під свій контроль, надати йому в міру можливостей впорядкованого і конструктивного характеру, наситити світоглядно і збагатити технологічно» [10]. Розпочинати цю роботу, на наш погляд, необхідно з найголовнішого – формування інформаційних потреб учня.

Проблемі потреб присвячено фундаментальні праці О. Дробницького, О. Здравомислова, О. Золотухіної-Аболіної, М. Кагана, З. Калмикової, О. Киричука, Д. Кікнадзе, А. Леонтєва, А. Маслоу, М. Розенової, В. Тугаринова, О. Уледова, В. Шадрикова, Ю. Шарова, Ш. Чхартишвілі, В. Ядова, П. Ярве та ін.

Особливості процесу виховання потреб в учнів досліджували Ш. Амонашвілі, І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, І. Каіров, Н. Миропольська, В. Репкін, Н. Репкіна, І. Якиманська, Н. Янковська та ін.

Механізм виникнення і задоволення інформаційних потреб розроблено Ю. Арським, Ю. Батуріним, Л. Блюменау, Р. Гиляревським, О. Головановим, М. Слюсаревським, О. Соколовим, І. Туровим, А. Чорним та ін. Незважаючи на глибину цих праць, питання формування інформаційних потреб учнів під час навчально-пізнавального процесу ще недостатньо висвітлено в наукових дослідженнях.

Метою статті є розгляд взаємозв'язку між процесами формування інформаційних і пізнавальних потреб учнів у контексті навчально-пізнавального процесу та розумового виховання, програми якого було розроблено та впроваджено в педагогічну практику В. Сухомлинським.

На наш погляд, в умовах сьогодення актуальною є думка видатного педагога про те, що підготовленим до життя, до праці треба вважати того, хто має не тільки добрі знання, а й здатність постійно збагачувати їх, розширювати свій світогляд, навчатися самостійно [12], оскільки знання, передані дитині від батьків змалку, є недостатніми для неї вже в перші роки шкільного життя. Саме неузгодженість між наявними й необхідними знаннями спричинює виникнення усвідомленої потреби в додатковій інформації, відсутність якої ускладнює розв'язання конкретних навчальних завдань. Таким чином виникають інформаційний інтерес та інформаційний запит, які відображають інформаційні потреби особистості.

Так, сутність інформаційного інтересу полягає у специфічному вибіркового ставленні учнів до інформації, що надходить, пошуку каналів її надходження, вибору джерел, які потенційно здатні задовольнити конкретні інформаційні запити. Ця вибірковість є наслідком виховання й навчання дітей і тієї навчально-пізнавальної діяльності, яка зумовлює виникнення потреб загалом і в інформації зокрема, що у свою чергу стимулює нову діяльність.

Діяльність, як вважає Р. Серьожникова, – «це активність людини, спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, пов'язаних із задоволенням її потреб та інтересів, на виконання вимог до неї з боку суспільства» [9, с. 60]. Основними елементами діяльності є суб'єкт, предмет, мета, ресурси й методи. Через суб'єкта діяльності, за визначенням П. Лазаренка, здійснюється зв'язок усіх її елементів: мета реалізується у предметі через кошти шляхом системи діянь та операцій [5]. Та перш ніж здійснити діяльність, суб'єкт планує та імітує її у своїй свідомості. Таким чином, свідомість постає як безпосередній механізм управління діяльністю людини, сутність якого полягає у відображенні об'єктивних умов цієї діяльності й «побудови»

її суб'єктивного образу – ідеальної моделі, у якій закладено нову інформацію. Тому ефективність діяльності перебуває у прямій залежності від одержуваної суб'єктом інформації, нестачу якої він прагне компенсувати. Здійснюючи аналіз інформаційної ситуації – пошук, відбір, оцінювання різних джерел інформації та закладених у них відомостей, людина активізує діяльність щодо отримання і споживання необхідної інформації, чим і задовольняє власну інформаційну потребу. Отже, виникнення інформаційних потреб зумовлюється:

- браком необхідної інформації в конкретній ситуації;
- уявленнями про нову модель діяльності та переліком орієнтовної інформації, яка потрібна для її відтворення;
- інформаційним потенціалом, який впливає насамперед на предметний зміст інформаційних потреб і відсутність якого призводить до формування в суб'єкта невизначених і неадекватних поглядів на необхідну інформацію.

Окрім того, ураховуючи, що потреба в будь-чому є мотивним джерелом соціальної активності окремих особистостей і соціальних груп, Ю. Батурін зазначає, що «потреба звертатися до інформаційних систем не складається стихійно. Вона виникає як результат активного ставлення до інформації» [1, с. 89].

Інформаційна потреба – це усвідомлена необхідність отримання окремих споживачем чи колективом, групою споживачів інформації, яка відповідає характеру їхньої роботи, темам дослідження, напрямкам навчання, самоосвіти, інтересам тощо [4, с. 6].

Отримання інформації як предмета інформаційної потреби виникає за ініціативою споживача, яка багато в чому залежить від усвідомлення ним особистої відповідальності за найбільш ефективно виконання чи розв'язання поставленого перед ним завдання.

Інформаційні потреби можна розділити на абсолютні, кардинальні та фактичні [4]. Абсолютні інформаційні потреби – ті, що відображають весь комплекс наукових, технічних і виробничих проблем, пов'язаних із розвитком виробничих сил галузевого характеру. Кардинальні інформаційні потреби – ті, що зумовлюють потреби колективів, індивідів для вирішення конкретних завдань. Фактичні інформаційні потреби задовольняються конкретною інформаційною системою.

Інформаційні потреби мають такі характеристики:

- галузь інформування – профіль інтересів користувача;
- вид інформації, необхідної користувачеві в його діяльності: виробничо-технічна, наукова, економічна, кон'юнктурна тощо;
- режим інформування – систематичне вибіркове поширення інформації, періодичне або разове інформування;
- форма надання інформаційних матеріалів – бібліографічний опис, анотація, реферат, огляд, наукова доповідь, аналітична довідка, першоджерела;
- оперативність інформаційного обслуговування (час очікування відповіді на запитання, виконання замовлення);
- повнота, обсяг та глибина (ретроспективність) необхідної інформації;
- «час інформованості» – час, що його можуть витратити користувачі для ознайомлення з інформацією;
- рівень припустимих матеріальних витрат [4].

Інформаційні потреби формуються під впливом багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, що пов'язано з необхідністю вирішення перспективних (стратегічних) та оперативних (поточних) завдань. Забезпечення інформаційних потреб суспільства, колективу або окремої людини – складне завдання, до виконання якого мають бути залучені не лише різні типи інформаційних служб або інформаційних центрів, а насамперед освітні заклади, завданням яких є розвинути здатність учнів своєчасно знаходити, отримувати, адекватно сприймати й продуктивно використовувати нову інформацію у своєму повсякденному житті.

Процес формування інформаційних потреб безпосередньо пов'язаний з навчально-пізнавальним процесом і розумовим вихованням школярів, яке, за визначенням В. Сухомлинського, – це «надбання знань і формування наукового світогляду, розвиток пізнавальних і творчих здібностей, вироблення культури розумової праці, виховання інтересу й потреби в розумовій діяльності, у постійному збагаченні науковими знаннями, у застосуванні їх на практиці» [11, с. 214]. У контексті означеної нами проблеми значущими для сучасної освітньої практики є програми розумового виховання, розроблені Василем Олександровичем: «перша – це обов'язковий для заучування й збереження в пам'яті матеріал, друга – позакласне читання, а також інші джерела інформації» [15, с. 448].

На наш погляд, у першій програмі розумового виховання приділено увагу основним загальнонавчальним умінням і навичкам, серед яких В. Сухомлинський виокремлював уміння спостерігати, думати, зіставляти, порівнювати, знаходити незрозуміле, уміння висловлювати думку, виділяти логічно закінчені частини у прочитаному, установлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними, знаходити головне, робити попередній логічний аналіз тексту в процесі читання, читати текст і одночасно слухати інструктаж учителя про роботу над ним, його складовими частинами, читати твір тощо. Таким чином, перша програма передбачає дати учневі певні знання, а друга – пробудити інтерес до знань, тобто забезпечити відтворення інформаційної потреби. Найважливішим шляхом оволодіння другою програмою є самостійне читання. Недарма педагог уважав книгу супутником життя, джерелом інформації. Ураховуючи вікові особливості школярів, а саме здатність до наслідування, тобто виконання дій за зразком, В. Сухомлинський неодноразово звертав увагу вчителів на необхідність демонстрування зразка вмілого використання підручника як носія знань [13].

Інформаційна потреба також перебуває у нерозривній єдності зі специфічними пізнавальними потребами, які Н. Пархоменко відносить до вищих потреб людини. На її думку, їхнє відтворення «...відбувається за наявності певних зовнішніх і внутрішніх умов, коли потреби збагачуються змістовно, формуються структурно, наповнюються індивідуально-неповторним змістом засобів їхнього задоволення» [9, с. 68].

Однією з таких умов, на наш погляд, є пізнавальна спрямованість особистості дитини та залучення її до процесу пізнання, який, як уважав В. Сухомлинський, є дивним, незвичайним процесом, що пробуджує в учнів живий і незгасний інтерес до природи речей, до людських думок, до всього, створеного людиною [11]. У зв'язку з цим педагог акцентував увагу на необхідності оволодіння учнями спеціальними уміннями пошуку інформації та самостійного здобуття знань [3]. Характеризуючи уроки мислення, запроваджені у Павлівській школі, він відзначав їх вплив на живе, безпосереднє сприймання дітьми образів, картин, явищ, предметів навколишнього світу та розвиток логічного аналізу здобутої інформації [2].

Визначна роль В. Сухомлинським відводилася інтелектуальному життю учнів, яке, за його переконанням, «...ні в якому разі не повинне обмежуватися лише шкільними, учнівськими методами, які вимагають запам'ятовування, заучування та відтворювання знань для перевірки їх учителем» [2, с. 138]. Не може не дивувати характеристика алгоритму сприйняття й осмислення інформації споживачем через опис ученим процесу мислення дитини, а саме: «Це означає, що певна група нейронів кори півкуль її мозку сприймає образи (картини, предмети, явища, слова) оточуючого світу, і через тонкі нервові клітини – через канали зв'язку – йдуть сигнали. Нейрони обробляють цю інформацію, систематизують її, групують, зіставляють, порівнюють, а нова інформація в цей час поступає й поступає, її потрібно знову сприймати й обробляти. Для того, щоб з таким прийомом впоратися, нервова енергія нейронів за дуже короткі проміжки часу раптово переключається від сприйняття образів до їх «обробки» [14, с. 35].

Як свідчать наукові праці В. Сухомлинського та результати дослідження, здійсненого нами, потреба в пізнанні навколишнього світу є передумовою для

формування інформаційних потреб, адже, досліджуючи нові об'єкти, явища, процеси, учень постійно відчуває необхідність оновлення інформації для здобуття нових знань. Таким чином, процеси пізнання і відтворення пізнавальних та інформаційних потреб дитини є взаємопов'язаними. Чим активнішою є пізнавальна діяльність учня, тим багатшим є його інформаційний потенціал.

Отже, формування інформаційних потреб починається з визнання людиною ролі інформації в житті суспільства. Освічена людина має знаходити необхідну інформацію для професійної та повсякденної діяльності, користуватися цією інформацією, аналізувати, синтезувати, оцінювати як її, так і її джерела, використовуючи при цьому новітні інформаційні та комунікаційні технології.

Тому одним із головних завдань сьогоденної школи є підготовка учнів до швидкого сприйняття й опрацювання значних обсягів інформації, озброєння їх сучасними засобами та технологіями роботи, формування в них інформаційної культури та безпечної інформаційної поведінки, на дослідження засобів, форм і методів розвитку якої й будуть спрямовані наші подальші наукові розвідки.

Література:

1. Батурин Ю. М. Новая информационная психология: правовое опосредование / Ю. М. Батурин // Влияние научно-технического прогресса на юридическую жизнь. – М., 1988. – С. 89.
2. Видатні українські педагоги: Інформаційний довідник / упор. Л. В. Калуська. – 2-ге вид. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 224 с.
3. Гончаренко Н. М. Думки В. О. Сухомлинського про самостійну роботу учнів з книжкою / Н. М. Гончаренко // Рад. школа. – 1983. – № 11. – С. 91-93.
4. Кігтиків Д. Я. Інформаційні потреби та основні групи споживачів бібліографічної інформації : лекція / Д. Я. Кігтиків. – М., 2000. – 46 с.
5. Лазаренко В. І. Психологія : навч. посібник (Опорний конспект лекцій) / [В. І. Лазаренко, В. П. Лазаренко, В. М. Продайко, М. В. Сурякова]. – Дніпропетровськ : НМетАУ, 2008. – 100 с.
6. Моль А. Социодинамика культуры; пер. с фр. / А. Моль. – Изд. 2. – М., 2005. – 416 с.
7. Найдьонова Л. А. Особливості взаємодії молоді з медіа віртуальністю в різних регіонах України / Л. А. Найдьонова // Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч.-метод. посіб. / за ред. Л. А. Найдьонової, О. Т. Баришпольця ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – К., 2010. – С. 205-216.
8. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 6-15.
9. Серьожникова Р. К. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / Р. К. Серьожникова, Н. Д. Пархоменко, Л. С. Яковицька. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 243 с.
10. Слюсаревський М. Інформаційний простір України. Методологічні засади політико-психологічного аналізу / Слюсаревський М. // Наукові студії з політичної психології : матеріали звітної наукової сесії Науково-практичного центру політичної психології АПН України 25-26 січня 1995 р. / голов. ред. М. М. Слюсаревський. – К. : АТ «Реклама», 1995. – 105 с.
11. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : [в 5 т.] / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976-1977. – Т. 1 – 1976. – 654 с.; Т. 2. – 1976. – 654 с.; Т. 3. – 1977. – 670 с.; Т. 4. – 1976. – 640 с.; Т. 5. – 1977. – 639 с.
12. Сухомлинський В. О. Виховувати людину майбутнього / В. О. Сухомлинський // Рад. освіта. – 1959. – 5 грудня.
13. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 5 т. – Т. 1. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 7-202.
14. Сухомлинський В. О. Серце відаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 5 т. – Т. 3. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 9-278.
15. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : у 5 т. – Т. 2. – К. : Рад. школа, 1976. – С. 419-655.

Назаренко В.С.

ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ КАК НАЧАЛО
РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ РЕБЁНКА

В статье рассматривается механизм продуцирования информационных потребностей ребёнка, уточнено понятие «информационные потребности», обосновано взаимосвязь между процессами формирования информационных и познавательных потребностей учащихся с учётом педагогических взглядов В. Сухомлинского.

Автором проанализированы педагогические труды учёного, посвященные организации познавательной деятельности детей, их умственного воспитания; акцентировано внимание на тех практических советах, позициях, которые могут быть применимы и в контексте обеспечения информационных потребностей личности.

Ключевые слова: потребности, информационные потребности, информационный интерес, информационный запрос, процесс познания, умственное воспитание.

Nazarenko V. S.

COGNITIVE NEEDS AS THE BEGINNING OF A CHILD'S INFORMATION TECHNOLOGIES NEEDS

The article explores the child's information technologies needs' production mechanism, the concept of «information technologies' needs» has been clarified; the relationship between the processes of students' information technological and educational needs formation have been justified, considering the pedagogical views of V. Sukhomlinskyi. The results of scientific research in the field of education needs of an individual; the conditions for their appearance - the cognitive focus of personality, active objective activity. The essence of such concepts as «information technologies' interest», «search of information» which testify to the manifestation of the student's information technologies needs have been characterized.

The author analyzes the pedagogical works of the scientist devoted to the organization of cognitive activities of children, their intellectual education. The attention is focused on the practical advice, positions that may be applicable in the context of the information technologies (IT) needs of the individual. Among the most effective, the author highlights the following steps: for students to obtain special skills as for information search and self-education; saturation of the intellectual life of children; the organization of learning thoughtfully that were introduced in the educational process at Pavlysh school; to draw attention to the need of students' involvement in the process of understanding the world and awakening their interest towards the nature of human thought, everything created by a man. Using the results of research conducted by the author the conclusion was drawn that the higher active cognitive activity of the student, the richer its information potential is justified.

Keywords: requirements, needs for the information, interest towards information technologies , information search, the process of knowledge, intellectual education.

УДК 37.026

Стельмах Н. В.*

УМОВИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПОТРЕБ У КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО
ДОСВІДУ В. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті розкрито сутність основних понять зазначеної проблеми: «потреби», «пізнавальні потреби», «мотиви». Визначено етапи розвитку потреб і подано узагальнену їх класифікацію. Розкрито психолого-педагогічні механізми трансформації потреб у мотиви діяльності. З'ясовано основні характеристики пізнавальних потреб: потреба у пізнанні нового, ненасиченість, незалежність від завдань пристосування до конкретної ситуації, спрямованість на процес пізнання, тісний зв'язок з емоціями, диференційованість рівнів розвитку.

На основі аналізу педагогічної спадщини В. Сухомлинського визначено основні умови розвитку пізнавальних потреб як основної спонукальної сили навчально-пізнавальної діяльності дітей.

Ключові слова: потреби, пізнавальні потреби, мотив, пізнавальний інтерес, характеристики потреб, умови їх розвитку.

* © Стельмах Н. В.*